

U povodu 80. godišnjice smrti
**DR. SAFVET-BEG BAŠAGIĆ – PRVI SAVREMENI
ORIJENTALISTA I OSMANISTA
BOSNE I HERCEGOVINE U XX STOLJEĆU**

Upon Marking the Eightieth Anniversary of His Death
**DR. SAFVET-BEY BAŠAGIĆ – THE FIRST BH MODERN
ORIENTALIST AND OTTOMAN SCHOLAR
IN THE TWENTIETH CENTURY**

U malom krugu znanstvenika Bosne i Hercegovine iz prve polovine XX stoljeća koji se sa lakoćom mogu istovremeno ubrajati u istaknute književnike, historičare i orijentaliste kao i u najpoznatije prosvetitelje, dobrotvore i politički istaknutije ličnosti, sigurno je dr. Safvet-beg Bašagić. O svemu tome više nam govori njegov životni put i djela koja je iza sebe ostavio. Njegova svestranost poticala je iz radoznalosti duha, porodičnog pedigrea kao i svijesti da radom na više polja književne i znanstvene djelatnosti otrgne od zaborava znamenite historijske događaje i ličnosti iz prošlosti zemlje i naroda kome je pripadao.

Within the chosen circle of BH scientists from the first half of the 20th century that had been the most famous educators, benefactors and prominent persons in the world of politics, Dr. Safvet-bey Bašagić can be easily deems as prominent author, historian and orientalist. The path he Dr. Safvet-bey Bašagić took and opus he left give us clear picture. His wide-ranging knowledge and learning stemmed from his curious nature, family pedigree and the awareness to preserve from falling into oblivion the famous events and personalities from history of his homeland and people to whom he belonged.

Rodno mjesto i porodica

U višestoljetnom postojanju Bosne i Hercegovine brojni pojedinci i porodice su iza sebe ostavile vidan trag na mnogim poljima ljudske djelatnosti. Zahvaljujući tome, u osmanskoj vladavini, pored postojećih, nastale su i nove urbane sredine, u kojima su izgrađeni brojni sakralni i profani objekti od izuzetne umjetničke i historijske vrijednosti. Među takvim je i Nevesinje. Osmanlije su ga osvojile u vrijeme pohoda sultana Mehmeda II Fatiha (1451–1481) 1463. godine. U narednih 415 godina Nevesinje je pod vlašću sultana i Porte. U njemu je 22. juna 1463. godine sa Glavnim štabom i dijelom oružanih snaga boravio veliki vezir Osmanskog carstva Mahmud-paša Anđelović.¹ U administrativno-upravnoj organizaciji prvih godina osmanske vladavine bilo je u sastavu Bosanskog sandžaka u vilajetu Hersek, a od 1470. godine Hercegovačkom sandžaku. Tada je nahija Nevesinje sa okolnim mjestima činila dio Drinskog kadiluka sa sjedištem u Foči. Urbanim razvojem i potrebnom infrastrukturom tek 1537. godine Nevesinje postaje sjedište kadiluka.²

Do prvih decenija XVI stoljeća podignuta je džamija u Nevesinju sa kamenom munarom. Poznata je pod imenom *Sultan Bajezid Velina* ili u narodu poznata pod imenom (*Careva*) *džamija*. Pored nje, podignute su zgrade mekteba, medrese, imareta (*besplatne kuhinje*) i šadrvan. Sve navedeno je narednih stoljeća služilo svojoj namjeni. Za njihovo održavanje u gradu je uvakufjeno više dućana i određena suma novca, čiji je iznos do sada nepoznat.³ Uskoro je u Nevesinju podignuta i hadži Velijjudina Bakrača (Dugalića) džamija 1515. godine. Najvjerovatnije je u XVI stoljeću podignuta i treća Sinan Dede ef. (Čučkova) džamija. Do sada tačan datum njene izgradnje i više podataka o vakifu su nepoznati, kao i za Pekušića džamiju. Jedino se može pretpostaviti da su je u drugoj polovini XVII ili u XVIII

¹ Hazim Šabanović, *Bosanski pašaluk, postanak i upravna podjela*, Sarajevo, 1982, 39.

² Hivzija Hasandedić, *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini*, Sarajevo, 1990, 129.; H. Šabanović, *Bosanski pašaluk*, 136, 192.

³ H. Hasandedić, *Muslimanska baština*, 131–133.

stoljeća podigli članovi bogate i ugledne nevesinjske porodice Pekušića.⁴ Kao i u drugim mjestima osmanske države, vremenom je i u ovoj kasabi bilo više vakifa. Takvih uglednijih pojedinaca i porodica bilo je posebno u prvoj polovini XVII stoljeća. Iz toga vremena bili su: defterdar Mustafa-paša, Ibrahim efendija, koji je obavljao dužnost roznamedžije* kod sultana Murata IV (1623–1640), njegov brat Ali-efendija, koji je bio mostarski muftija, Salih-paša, veliki vezir Osmanskog carstva od 1645. do 1647. godine, te njegova braća Murteza-paša koji je obavljao dužnost mirahora**, a već 1646. godine imenovan je na dužnost namjesnika Budimskog ejaleta, kao i njihov brat Zulfikar koji se u svojstvu jeničerskog age nalazio na čelu ovog elitnog osmanskog vojnog reda. Vjerovatno je uz intervenciju Salih-paše, sultan Ibrahim I (1640–1648) imenovao ćehaju (zamjenika) velikog vezira, Ibrahim-pašu, 1645. godine za beglerbega Bagdada 1645. godine. Od drugih poznatijih ličnosti Osmanskog carstva porijeklom iz Nevesinja je i Mehmed-paša, namjesnik Erzeruma, te drugi Ibrahim-paša, beglerbeg ejaleta Džezair i Garbe (*Eyalet-i cezair-i Garb*). Sve navedene ličnosti spominje Evlija Čelebi u „Putopisu“ (*Seyahatnamesi*).⁵

Osim navedenih državnika i visokih vojnih dužnosnika, Nevesinje je dalo i više znanstvenika i umjetnika po kojima je ovaj kraj u osmanskom periodu bio poznat. Među njima bio je šejh Ali dede, koji je umro u Sigetu 1598. godine. Poznat je kao veliki znalac mistične filozofije (*tasawwuf*). Njegova djela se i sada proučavaju i štampaju. Također je poznat i Šaban efendija Velagić koji je jedno vrijeme bio na dužnosti rumelijskog kadiaskera i njegov bratić Mehmed. On je u učenim krugovima poznat kao komentator Mesneviye.⁶ Među poznatijim ličnostima bio je i Šaban

⁴ Isto, 135, 137, 138.

* *Službenik na Porti koji je bio zadužen da vodi knjige dnevnih, prvenstveno spahijskih prihoda i rashoda.*

** *Zapovjednik konjušnice na sultanovom dvoru.*

⁵ Evlija Čelebi, *Putopis, odlomci o jugoslovenskim zemljama*, Sarajevo, 1996, 414–415.

⁶ Hamdija Kreševljaković, *Život Dr. Safvet-bega Bašagića Redžepašića*, Novi Behar, list za pouku i zabavu, godina VII, broj 19-21, Sarajevo, 1. maja 1934. godine, 271.

efendija, koji je 1635. godine imenovan mullom u Damasku (*Šam*), a već 1638. godine bio je na istoj dužnosti vrhovnog kadije u Kairu. Zbog iskazanog znanja i pravičnosti, Porta ga je 1650. godine imenovala za anadolskog, a 1654. godine rumelijskog kadiaskera.⁷

Svi su oni dio svojih materijalnih sredstava poklanjali rodnom kraju. Tako je navedeni Ali-efendija dao da se sa lijeve strane harema sultan Bajezid Veline džamije podigne zgrada škole za studiranje islamske tradicije (*darul-hadis*) i škola za hafize. Među poznatijim objektima bila je i sahat-kula. Vjerovatno je kao i mnoge druge podignuta i počela sa radom u XVII stoljeću. Radila je sve do 1918. godine.⁸ U gradu je među značajnijim objektima bio i *hamam* (javna banja). Novac za njegovu izgradnju dao je Velijjudinov sin. Njegovo ime nije poznato.⁹ Iako se ne navodi u Čelebijinom „Putopisu“, u osmanskim dokumentima je ostalo zabilježeno da je grad jedno vrijeme imao i karavan-saraj. Prema tim podacima, podigao ga je hercegovački sandžakbeg Kasim-beg između 1518. i 1520. godine.¹⁰ Kao i druge urbane sredine, i u Nevesinju je bio poslovni centar, koji se zove čaršija. Kada je 1664. godine kroz ovu kasabu prolazio Evlija Čelebi, u „Putopisu“ je zabilježio da u gradu ima oko 80 dućana, bez bezistana, tri tekije, šest mahala od kojih su dvije kršćanske i četiri muslimanske sa 1500 kamenih kuća i sve državne institucije sa predstavnicima lokalne vlasti koje je imala svaka urbana sredina. Također ističe: „Ova varoš je gnijezdo darovitih i poduzetnih ljudi“.¹¹ Od objekata koji su podignuti u kasnijim vremenima spominje se konak bega Bašagića u blizini Careve džamije. U Nevesinje su se doselili početkom XVIII stoljeća. Po njima i njihovim objektima mahala u kojoj su stanovali prozvana je begovinom.¹²

⁷ H. Hasandedić, *Muslimanska baština*, 135.

⁸ Mustafa Imamović, *Historija Bošnjaka*, Sarajevo, 1997. godine, 198.; H. Hasandedić, *Muslimanska baština*, 133–140.

⁹ Hamdija Kreševljaković, *Banje u Bosni i Hercegovini (1462–1916)*, Izabrana djela, knj. III, Sarajevo, 1991, 77.

¹⁰ H. Hasandedić, *Muslimanska baština*, 141.

¹¹ E. Čelebi, *Putopis*, 414–417.

¹² H. Hasandedić, *Muslimanska baština*, 142.

Porodica Bašagić – Redžepašić tradicionalno je pripadala užem krugu istaknutijih i značajnijih bošnjačkih porodica koje su u historiji poznatije pod imenom bosanski begovat. Na području Nevesinja, osim Bašagića, po svom porijeklu i materijalnom bogatstvu isticale su se i porodice Ljubovića, Muslibegovića, Pašića i druge.¹³ Nevesinjske begovske porodice Ljubovića i Bašagića su sa Resulbegovićima iz Trebinja, Rizvanbegovićima iz Stoca, Gavrankapetanovićima iz Počitelja i Kapetanovićima iz Vitine pripadale najznačajnijim hercegovačkim aristokratskim porodicama do dolaska Omer-paše Latasa u Bosnu 1850. godine. Članovi ovih porodica su udadbeno-ženidbenim vezama bili i međusobno rodbinski povezani.¹⁴ Iz ovog mjesta je porijeklom i travnička porodica Korkuta koja je dala više istaknutijih učenjaka.¹⁵

U posljednja dva stoljeća osmanske vladavine Bašagići su imali vrlo zapaženu ulogu u Bosanskom ejaletu, a posebno u Hercegovačkom sandžaku. Njihov veći ugled započeo je sa Redžep-pašom kada je 1695. godine bio imenovan za hercegovačkog sandžakbega. U bici sa Drobnjacima poginuo je 1703. godine. Njegovi potomci su u narednom periodu bili na značajnijim državnim i vojnim položajima. Među njima je bio i pivsko-nevesinjski muselem Daut-beg.¹⁶ On je ovu dužnost obavljao do smrti, 1829. godine. Iza njega ostao mu je sin Lutfullah-beg (Bašaga) koji je bio oženjen Alijom, iz poznate pljevaljske begovske porodice Selmanovića. Živio je i umro u Nevesinju 1850. Mezar Lutfullah-bega Redžepašića-Bašagića, sina Davud-begova, u narodu poznatijeg pod imenom Bašaga, nalazi se

¹³ Husnija Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1918. godine*, Zagreb, 2003, 72.

¹⁴ Martin Gjurgjević, *Memoari s Balkana (1858–1878)*, Sarajevo, 1997, 28–29.

¹⁵ H. Hasandedić, *Muslimanska baština*, 143.; vidi: Alija Bejtić, *Derviš M. Korkut kao istaknuti javni radnik*, Sarajevo, 1974.

¹⁶ Philippe Gelez, *Safvet-beg Bašagić (1870–1934), aux racines intellectuelles de la penesee nationale chez les musulmans de Bosnie-Herzegovine*, Athenes, 2010, 35.; Safvet-beg Bašagić Redžepašić (Mirza Safvet), *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (od g. 1463–1850)*, reprint izdanje, Sarajevo, 1989, 184.; H. Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi*, 243.

kod Careve džamije.¹⁷ U braka Lutfullaha i Alije rodila su se dva sina: Osman-beg (?–1881.) i Ibrahim-beg (1841–1902). Osman-beg je obavljao više značajnijih dužnosti. Umro je bez potomstva u Istanbulu 1881. godine. I on je, kao i njegov otac, bio je oženjen iz porodice Selmanović. Drugi Lutfullah-begov sin Ibrahim oženio se Almasa-hanumom, kćerkom Derviš-paše, a unukom Smail-age Čengića. U braku su dobili četiri sina: Teufik-bega, *Safvet-bega*, Osman-bega i Muhamed-bega, poznatijeg pod imenom Muja-beg, te kćeri Munira-hanumu i Kanita-hanumu.¹⁸

Otac Safvet-bega Bašagića, Ibrahim-beg, bio je školovan i obavljao značajne državne poslove. Jedno vrijeme bio je na dužnosti pivsko-nevesinjskog musellima* te kajmekama** u Pivi, Foči i Ljubuškom. Ostao je poznat i kao poslanik osmanskog parlamenta (*medžlisa*). Na tu dužnost biran je kao zastupnik Hercegovine. U parlamentu je javno protestovao protiv predaje Nikšića Kneževini Crnoj Gori. Zbog toga je morao napustiti Istanbul. Poslije austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine, 1878. godine, bio je na dužnosti kotarskog predstojnika u Stocu i Konjicu. Te dužnosti je obavljao do 1882. godine. Tada sa porodicom prelazi u Sarajevo. U ovom gradu jedno vrijeme obavlja dužnost vakufskog inspektora (*„evkaf mufetiš“*), a deset godina kasnije je na mjestu predsjednika Vakufskog povjereništva za Bosnu i Hercegovinu. Osim profesionalnih obaveza, u slobodno vrijeme bavio se orijentalistikom i pisao pjesme. Kao pjesnik, potpisivao se pod pseudonimom Edhem. Ibrahim-beg Bašagić umro je u Sarajevu 8. 11. 1902. godine.¹⁹

Na prijelazu iz XIX u XX stoljeće porodica Bašagić uživala je ugled i poštovanje sredine u kojoj je živjela. Za razliku od nekih drugih begovskih porodica, imala je više obrazovanih članova koji

¹⁷ H. Hasandedić, *Muslimanska baština*, 133.

¹⁸ H. Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi*, 244.; Ph. Gelez, *Safvet-beg*, 56–58.

* *Administrativni upravnik osnovne upravne jedinice.*

** *Zamjenik, zastupnik.*

¹⁹ Ivan A. Miličević, *O Mirzi Safvetu kao pjesniku*, Novi Behar, list za pouku i zabavu, godina VII, broj 19-21, Sarajevo, 1. maja 1934. godine, 298.; H. Kreševljaković, *Život Dr. Safvet-bega*, 272.; H. Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi*, 244.

su bili angažirani na raznim administrativnim i činovničkim poslovima. Zato su i napuštali rodno Nevesinje i Hercegovinu. Najčešće su dolazili da žive i rade u Sarajevu. U odnosu na pojedine begovske porodice Bosne i Hercegovine iz toga vremena, Bašagići nisu imali neke velike zemljišne posjede, iako su krajem Prvog svjetskog rata raspolagali sa 213 selišta.²⁰ U takvoj sredini i porodici rodio se Safvet-beg Bašagić.

Osnovni biografski podaci

Safvet-beg Bašagić rodio se u Nevesinju 6. maja 1870. godine. Zajedno sa ostalim članovima uže porodice rano napušta rodno mjesto. U prvoj deceniji života, kao činovničko dijete, živi u Foči, Mostaru i Ljubuškom, a zatim ponovo u Mostaru, Stocu i Konjicu. U Sarajevo sa porodicom dolazi 1882. godine. Neposredno po dolasku u šehar, upisao se u ruždiju*. Tokom školovanja u ovoj obrazovnoj ustanovi upoznao se i savladao znanje iz orijentalnih jezika (osmansko-turskog, arapskog i perzijskog-farsi jezika). To je imalo presudni utjecaj na kasnije Bašagićevo posebno interesiranje za arapski i perzijski jezik i književnost. Iz toga vremena je njegovo interesiranje i za historiju. Dalju naobrazbu nastavio je u sarajevskoj gimnaziji koju je pohađao od 1885. do 1895. godine. Razlog da je punu deceniju pohađao ovu osmogodišnju obrazovno-prosvjetnu instituciju bio je prekid u dva navrata zbog profesora matematike. Već kao učenik

²⁰ H. Kamberović, *Begovski zemljišni posjedi*, 243–246.

* *Ruždije* su bile prve svjetovne škole u Osmanskom carstvu. Sa radom su počele sredinom XIX stoljeća. Njihov rad u Bosni i Hercegovini je nastavljen i u vrijeme Austro-Ugarske. U njima su se upisivali učenici muslimanske konfesije koji su prethodno završili *sibjan mekteb*. Međutim, u ovu školu su se upisivala i djeca drugih konfesija koja su znala čitati i pisati. Ruždije su odgovarale nižoj srednjoj školi. U toku četverogodišnjeg školovanja njeni učenici su se osposobljavali za niža činovnička zvanja. Vidi: Hajrudin Ćurić, *Muslimansko školstvo u Bosni i Hercegovini do 1918. godine*, Sarajevo, 1983. godine, 135, 136.

drugog razreda gimnazije u javnosti se pojavljuje kao pjesnik. Istovremeno piše i kraće tekstove iz kulturne historije.²¹

Neposredno iza položene mature, u jesen 1895. godine upisuje se na Filozofski fakultet Bečkog univerziteta. Studira orijentalne jezike i historiju. Već u prvoj godini odbio je ponudu profesora Vjekoslava Jagića da primi državnu stipendiju bosanske vlade u iznosu od 50 forinti, ali pod uvjetom da će po završetku studija narednih deset godina raditi u Bosni i da ne može biti član nijednog društva. Zbog ove druge obaveze, odbio je ponuđenu stipendiju. „Za vrijeme studija u Beču mnogo je radio, a i živio životom o kakvom pjeva u svojim pjesmama.“²² Iz toga vremena je više njegovih pjesama i radova koje je objavljivao u hrvatskim beletrističkim listovima. U toku studiranja priredio je prvu zbirku pjesama pod imenom *Trofanda*. Također je napisao i prvi rad iz historije „Najstariji ferman begova Čengića.“²³ Slobodno vrijeme u Beču koristio je za istraživački rad u arhivama i čitaonicama gdje je prikupljao potrebnu građu i stručnu literaturu za pisanje historije Bosne i Hercegovine osmanskog perioda.

Poslije uspješno završenih studija Safvet-beg se vraća u Sarajevo. Tako je na početku XX stoljeća bio među desetak Bošnjaka koji su na univerzitetskim centrima u Beču i Zagrebu stekli fakultetsku diplomu.²⁴ Još u posljednjim godinama boravka u Beču napisao je najveći dio studije o Bosni i Hercegovini osmanskog perioda, te je po dolasku u Sarajevo završio sa pisanjem. Napisanu studiju je štampao kao knjigu pod naslovom „Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (od 1463–1850) u vlastitoj nakladi 1900. godine.“²⁵ Neposredno iza toga, zajedno sa književnikom Edhemom Mulabdićem i Osmanom Nurijem

²¹ Lejla Gazić, *Naučno i stručno djelo dr. Safvet-bega Bašagića*, Sarajevo, 2010, 26.; Ibrahim Kemura, *Uloga „Gajreta“ u društvenom životu Muslimana Bosne i Hercegovine (1903–1941)*, Sarajevo, 1986, 21.; H. Kreševljaković, *Život Dr. Safvet-bega*, 272.

²² H. Kreševljaković, *Život Dr. Safvet-bega*, 272.

²³ *Glasnik Zemaljskog muzeja*, IX, sv. 3, 1897., Sarajevo 1897., str. 437-446

²⁴ I Kemura, *Uloga „Gajreta“*, 22

²⁵ Safvet-beg Bašagić Redžepašić, (Mirza Safvet), *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (Od 1463.-1850)*, Sarajevo, 1900. godine; reprint izdanje, Sarajevo, 1989. godine; H. Kreševljaković, *Život Dr. Safvetbega*, 273

Hadžićem pokreće list *Behar*. Prvi je broj izašao 1. maja 1900. godine, a njegov urednik bio je Safvet-beg Bašagić.²⁶

Po tadašnjim propisima dekretom Zemaljske vlade od 23. jula 1900. godine Safvet-beg Bašagić je imenovan za profesora arapskog jezika u sarajevskoj gimnaziji, gdje je predavao do 1906. godine. Zbog neke zamjerke sa g. Thalloczyjem, tadašnjim ministrom u Zemaljskoj vladi, otpušten je iz službe. Po drugoj verziji, pod obrazloženjem da je bolestan, napušta profesorski poziv 1906. godine. U to vrijeme napisao je dvije drame *Abdulah-paša* i *Boj pod Ozijom*.²⁷ Obje su inspirirane historijskim događajima i prikazivane su kao pozorišne predstave. To je vrijeme kada Safvet-beg Bašagić sa svojim prijateljima i istomišljenicima osniva *El Kamer* (1900), *Gajret* (1903), *Muslimanski klub* (1906) i druga udruženja. U sva tri navedena društva biran je za predsjednika. Po mišljenju književnika Edhema Mulabdića, bliskog prijatelja i saradnika dr. Bašagića, „osnivanje *Gajreta* najveće je Safvet-begovo djelo na kulturnom polju njegovog djelovanja“.²⁸ Godine 1907. pokreće list *Ogledalo* koji je izlazio samo tri mjeseca sa 13 štampanih brojeva.²⁹ Bilo je to u vrijeme kada ga direktor sarajevske gimnazije poziva da se vrati u nastavu. Dr. Bašagić je odbio dobivenu ponudu.³⁰

U naredne dvije godine (1908. i 1909) živi u Beču. U Dvorskoj biblioteci izučava izvore i stručnu literaturu koja mu je bila potrebna za pisanje doktorske disertacije pod naslovom *Die Bosniaken und Hercegovcen auf dem Gebeiete der Orientalischen*

²⁶ Dr. Minka Memija, Bašagić i „Behar“, Zbornik radova naučnog skupa „Safvet-beg Bašagić-bošnjačka intelektualna strategija“, Zenica, 1994. godine, 43-45; H. Kreševljaković, *Život Dr. Safvetbega*, 273; I. Kemura, *Uloga „Gajreta“*, 26

²⁷ L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 28, 29; I. Kemura, *Uloga „Gajreta“*, 21; H. Kreševljaković, *Život Dr. Safvetbega*, 273

²⁸ Edhem Mulabdić, *Moje uspomene iz saradnje sa merhum Safvetbegom, Novi Behar, list za pouku i zabavu*, godina VII, broj 19-21, Sarajevo, 1. maja 1934. godine, 291-293; Šaćir Filandra, *Bošnjačka politika u XX. stoljeću*, Sarajevo, 1998. godine, 21

²⁹ Dr. Halid Čaušević, Bašagić kao političar, Zbornik radova naučnog skupa „Safvet-beg Bašagić-bošnjačka intelektualna strategija“, Zenica, 1994. godine, 37; Š. Filandra, *Bošnjačka politika*, 24

³⁰ H. Kreševljaković, *Život Dr. Safvetbega*, 273

Literatur – Bosanci i Hercegovci na području orijentalne literature. Doktorat uspješno brani na Filozofskom fakultetu Bečkog univerziteta gdje je promoviran na čast doktora *ex linguis islamitis* 20. maja 1910. godine.³¹ Neposredno iza odbranjenog doktorata, prof. Vjekoslav Klaić, koji je zajedno sa drugim kolegama Zagrebačkog sveučilišta pokušavao da osnuje katedru za orijentalne jezike, a od ranije prateći rad dr. Bašagića, predložio je da se Safvet-beg imenuje za profesora ove katedre. U međuvremenu su u Bosni i Hercegovini bili izbori za bosanski Sabor. Tom prilikom je Banja Luka izabrala dr. Safvet-bega Bašagića za svoga zastupnika. Kako je kratko vrijeme poslije početka rada Sabora umro Ali-beg Firdus, prvi predsjednik, Safvet-beg je izabran za novog predsjednika Sabora. Zbog toga je prestala i aktivnost oko osnivanja katedre za orijentalistiku Filozofskog fakulteta Zagrebačkog sveučilišta koje je jedino računalo da dr. Bašagić bude njen osnivač i profesor.³²

Od 1910. do 1918. godine, koliko je trajao rad Sabora, u dvije sesije je bio potpredsjednik, a u dvije predsjednik. Na tom položaju je dočekao i kraj Prvog svjetskog rata. I kao političar koji je obavljao značajnu funkciju, iako sa manjim intenzitetom, nastavio je svoj književni i naučni rad. U *Glasniku Zemaljskog muzeja* u Sarajevu 1912. godine Safvet-beg je objavio doktorsku disertaciju.³³ Znajući vrijednost rukopisa i knjiga koje su bile njegovo vlasništvo, a vjerovatno u želji da o tome obavijesti i širu javnost koja se interesirala, napisao je i popis svoje biblioteke.³⁴

³¹ Dr. Amir Ljubović, *Nad Bašagićevom zaostavštinom, Bašagićeva kolekcija orijentalnih rukopisa u univerzitetskoj knjižnici u Bratislavi i njen značaj za opću i kulturnu historiju Bosne i Hercegovine*, Mostar, 1998. godine, 13; Muhidin Džanko, *Safvet-beg Bašagić Redžepašić (Mirza Safvet: Vitez pera i mejdana, Intelektualna povijest i ideologijska upotreba djela*, Sarajevo, 2006. godine, 74; L. Gazić, *Naučno i stručno djela*, 30, 74, 75; H. Keševljaković, *Život Dr. Safvetbega*, 273

³² Ivan A. Miličević, Nešto o javnom životu dr. Safvet-bega Bašagića, *Novi Behar, list za pouku i zabavu*, godina VII, broj 19-21, Sarajevo, 1. maja 1934., 276; H. Keševljaković, *Život dr. Safvet-bega*, 273

³³ *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XXIV, Sarajevo, 1912. godine, sv. 1-2, 188; sv. 3. 295–390, Postoji poseban otisak, str. 1–184.

³⁴ Dr. Safvet-beg Bašagić, *Popis orijentalnih rukopisa moje biblioteke, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XXIII, Sarajevo, 1916. godine, sv. 3 i

Posljednje radno mjesto bio mu je Zemaljski muzej u Sarajevu. Radio je na mjestu kustosa. U tom zvanju bio je od 2. decembra 1918. do penzionisanja 18. maja 1927. godine. U prvim godinama rada u Zemaljskom muzeju nije imao stalni radni odnos. Tek je rješenjem od 1. januara 1921. godine prešao u stalni radni odnos do penzionisanja. U preporuci za prijem u stalni radni odnos za kustosa dr. Ćiro Truhelka je o Bašagiću između ostalog napisao: „(...) izvrstan orijentalista, komu je ime poznato i priznato i izvan Bosne. Njegov stručni književni rad bio je uspješan, a ti uspjesi bit će u povoljnijim radnim prilikama, koje nalazi u muzeju, još uspješniji. Kako je on **jedini** koji ima punu kvalifikaciju za proučavanje starina i spomenika turske periode u Bosni, imade pred sobom obilno polje rada na kome će moći uspješno djelovati.“³⁵ Razlog da se ranije penzioniše bila je bolest koja ga je sa većim intenzitetom počela pratiti od 1920. godine.³⁶

I pored bolesti, u nepunih 14 godina do smrti dr. Safvet-beg Bašagić je u granicama svojih mogućnosti nastavio sa intelektualnim radom na više stvaralačkih polja.³⁷ U njegovim djelima se uvijek osjećao patriotizam. To je naročito bilo vidljivo u pjesmama.³⁸ U posljednjim godinama života dr. Safvet-beg Bašagić je iz privatnih razloga bio prisiljen da proda svoju čuvanu biblioteku. Vrijedne rukopise, pisane na orijentalnim jezicima – arapskom, osmansko-turskom i perzijskom jeziku, kao i brojne vrijedne knjige sakupljao je čitavog života. Dio rukopisa i knjiga naslijedio je i iz očeve biblioteke. Vremenom je sakupio 349 rukopisnih kodeksa. Početkom XX stoljeća, kao rijetko koji naučni

4, 207-290; Dr. Safvet-beg Bašagić, *Popis orijentalnih rukopisa moje biblioteke*, Zemaljska štamparije, Sarajevo, 1917.

³⁵ L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 33–35.

³⁶ Sajma Sarić, *Život i rad Safvet-bega Bašagića u dokumentima Državnog arhiva Bosne i Hercegovine*, Zbornik radova naučnog skupa „Safvet-beg Bašagić-Bošnjačka intelektualna strategija“, Zenica, 1994. godine, 49; H. Kreševljaković, *Život Dr. Safvetbega*, 273

³⁷ L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 309–312.

³⁸ Dr. Muhsin Rizvić, *Rodoljubljivo-patriotski pjesnik Mirza Safvet*, Zbornik radova naučnog skupa „Safvet-beg Bašagić, bošnjačka intelektualna strategija“, Zenica, juni 1994. godine, 15–21.

radnik sa ovih prostora, uočava značaj katalogizacije, kako su u to vrijeme radile sve značajnije biblioteke u većim evropskim centrima. Zato je katalogizaciju svoje biblioteke objavio u *Glasniku Zemaljskog muzeja* 1916. godine.³⁹ Zbog bolesti i težeg materijalnog položaja u kome se našao, dr. Bašagić je odlučio da proda biblioteku. Kako u Bosni i Hercegovini, kao i tadašnjoj državi Kraljevini SHS, nije bilo zainteresiranih kupaca, još 1924. godine „uz pomoć praškog akademika i profesora iranistike na Karlovom univerzitetu u Pragu, gospodina Jana Rypke, i tadašnjeg direktora Univerzitetske knjižnice gospodina dr. Jana Emlera, svoju zbirku orijentalnih rukopisa – a uz ovo i jednog broja štampanih knjiga – za koje, očigledno, nije bilo interesiranja u zemlji, dr. Bašagić je ponudio na otkup Univerzitetskoj biblioteci u Bratislavi.“ Tada je prodao 278 rukopisnih kodeksa i 496 štampanih knjiga na orijentalnim jezicima za 40000 kruna. Ostatak biblioteke, najvjerojatnije posredstvom Franza Babingera, ponudio je da otkupi JAZU u Zagrebu koji je za ovu vrstu rukopisa i štampanih knjiga također pokazivao pažnju.⁴⁰ U odnosu na druge znanstvene discipline, u Bašagićevoj biblioteci je iznenađujuće malo rukopisa iz historije. To se vidi i iz podatka da je evidentirano svega četrnaest rukopisa: dva (2) djela su pisana na arapskom, a preostalih 12 na turskom jeziku.⁴¹ Poslije duže bolesti napustio je ovaj svijet 9. aprila 1934. godine. Kao ugledna i zaslužna ličnost uz prisustvo najuglednijih ličnosti i velike mase naroda, ukopan je dan kasnije (10. 04) u haremu Begove džamije u Sarajevu.⁴²

Imajući u vidu sve navedeno, za Safvet-bega Bašagića se može kazati da je bio jedna od najznačajnijih ličnosti ne samo Bošnjaka nego i Bosne i Hercegovine iz prve polovine XX stoljeća. Kako je napisao akademik Muhamed Filipović: „Bio je najveća i najkompletnija ličnost cijelog našeg miljea svoga

³⁹ Mr. Lejla Gazić, *Bašagićev rad na prikupljanju orijentalno-islamske rukopisne građe*, Zbornik radova naučnog skupa „Safvet-beg Bašagić: Bošnjačka intelektualna strategija“, Zenica, 1994, 54–57.

⁴⁰ A. Ljubović, *Nad Bašagićevom zaostavštinom*, 14.

⁴¹ Isto, 26.

⁴² Hfz. Mahmud Traljić, *Istaknuti Bošnjaci*, Sarajevo, 1998, 23, 24.

vremena, tj. bio je ličnost od koje je započinjalo gotovo sve što je bilo od značaja za našu modernizaciju i evropeizaciju i istovremeno osvještavanje nas Bošnjaka kao naroda i kulturnog subjekta, koji se oslanjao na legitimitet i puno značenje svoje sopstvene autohtone i autonomne tradicije i kulture duboko povezane sa našom zemljom i sa ostalim njenim stanovnicima.“⁴³

Značaj radova dr. Safvet-bega Bašagića u osvjetljavanju historijskih činjenica i ličnosti

U proteklom periodu brojni autori koji su pisali o dr. Safvet-begu Bašagiću veliku pažnju posvetili su njegovom stvaralačkom opusu na polju književnog stvaralaštva, društvene i političke djelatnosti, prevodilačkog rada djela sa osmanskog-turskog, arapskog i perzijskog na bosanski jezik, a znatno manje o njegovim radovima koji se odnose na historiju osmanskog perioda Bosne i Hercegovine. Tek u posljednje vrijeme o Bašagiću kao osmanisti i njegovim radovima pisalo je više autora.⁴⁴

Gledajući u cjelini, stvaralački opus prvog stručno i naučno osposobljenog osmaniste a ne samo orijentaliste dr. Safvet-bega Bašagića je izuzetno veliki. U toku višedecenijskog rada od 1891. do 1934. godine njegova bibliografija ima napisanih i publiciranih 178 naučnih i stručnih radova, priloga, prijevoda i prepjeva. Među

⁴³ Muhamed Filipović, *U traganju za ljudima i zavičajem: Portreti značajnih Bosanaca XX vijeka*, Sarajevo, 2007, 14.

⁴⁴ Dr. Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti: Prilog kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine*, priredili: dr. Džemal Čehajić, mr. Amir Ljubović, Sarajevo, 1986, 1–452.; Mustafa Imamović, *Safvet-beg Bašagić kao historičar Muslimana pred Drugi svjetski rat*, *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u SFRJ*, br. 4, Sarajevo, 1991, 455–460.; Safvet-beg Bašagić i Edhem Mulabdić i bošnjački kulturni preporod, *Zbornik radova naučnog skupa „Safvet-beg Bašagić – bošnjačka intelektualna strategija“*, Zenica, 1994, 23–33.; Muhidin Džanko, *Safvet-beg Bašagić (Mirza Safvet: Vitez pera i mejdana)*, *Intelektualna povijest i ideologijska upotreba djela*, Sarajevo, 2006, 181–192.; Philippe Gellez, *Safvet-beg Bašagić (1870–1934), aux racines intellectuelles de la pensee nationale chez les Musulmans de Bosnie-Herzegovine*, Atina, 2010, 1–80.; Lejla Gazić, *Naučno i stručno djelo dr. Safvet-bega Bašagića*, Sarajevo, 2010, 39–238.

njima je više radova koji se odnose na historiju osmanskog perioda Bosne i Hercegovine.⁴⁵ Iz njihovog sadržaja se vidi da je cio život posvetio Bosni i Hercegovini kao književni stvaralac i kao naučni radnik. Najveći broj djela usmjerio je prema istaknutijim ličnostima, porodicama i najznačajnijim historijskim događajima. „On se u pravom smislu riječi držao misli velikog engleskog konzervativnog povjesničara 19. stoljeća, Thomasa Carlylea, da je historija 'biografija velikih ljudi'.“⁴⁶ Osim izvora i stručne literature u napisanim historijskim radovima donosi i narodna predanja. Među prvim objavljenim radovima koji se odnose na historijsku tematiku je *Mahmud-paša* koji je u tri nastavaka objavljen u listu *Bošnjak*.⁴⁷ Iz toga vremena je Bašagićev prijevod *Sultan Murat Aliosmanović*.⁴⁸

Međutim, s pravom njegov prvi izvorni rad iz osmanske historije je *Najstariji ferman begova Čengića*.⁴⁹ Isti rad je objavio i na njemačkom jeziku u bečkom naučnom časopisu *Wissenschaftliche Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegovina* pod naslovom „Der alteste Ferman der Čengiç-Begs“.⁵⁰ Vjerovatno zbog velikog interesiranja kao i želje da o njegovom sadržaju upozna što veći broj zainteresiranih, po treći put je ovaj rad objavio u časopisu *Obrana* 1920. godine. Upravo ovaj rad je najbolji primjer kako je dr. Bašagić pisao teme iz historije. U početku donosi usmenu predaju, zatim nastavlja sa izvorima i literaturom, te na kraju pokušava uskladiti usmenu predaju i izvorne dokumente sa stručnom literaturom.⁵¹ U ovom radu autor, pored prijevoda, piše i o porijeklu fermana. Iz njegovog sadržaja vidi se da je Isfendijar-beg iz pokrajine Egil ovim fermanom dobio od emira bejluka Ak Kojunlua Abu al Muzaffara Qasima na upravu dva grada: Bagit i Hejte s okolinom. Ferman je pisan u gradu Mardinu 5. šabana 903. (29. 3. 1498) godine. Kada je sultan

⁴⁵ L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 303–312.

⁴⁶ Mustafa Imamović, *Safvet-beg Bašagić kao historičar Bosne i Muslimana*, *Glasnik Rijaseta Islamske zajednice u SFRJ*, 4, Sarajevo, 1991, 456.

⁴⁷ *Bošnjak*, I, br. 14, 1-2; br. 15, 1-2; br. 16, 1-2.

⁴⁸ „Glas srca“, Nada, II, br. 4, Sarajevo, 1896, 70.

⁴⁹ *Glasnik Zemaljskog muzeja*, IX, sv. 3, Sarajevo, 1897, 437–446.

⁵⁰ Sechster Band, Beč, 1899, 478–486 + taf. XVII.

⁵¹ M. Džanko, *Safvet-beg*, 181, 182a.

Selim I (1512–1520) osvojio ovu pokrajinu i pripojio je osmanskoj državi, tada je Isfendijar-beg sa drugim članovima porodice premješten da živi u gradu Čangri u blizini Ankare. Tu su dobili zijamet. Po predanju, još u prvoj polovini XVI stoljeća, Kara Osman, jedan od članova ove porodice, došao je u Bosnu. On i njegovi prvi potomci se naseliše u Borijama na Zagorju. Njegovi potomci po gradu iz kojeg je Kara Osman došao, prozvaše se Čengrići. Vremenom su se prozvali današnjim prezimenom – Čengići. Kako se u narednim decenijama povećavao broj članova porodice, njihovi potomci su se naseljavali u sve krajeve današnje Bosne i Hercegovine.⁵²

Po dolasku sa studija iz Beča u Sarajevo Safvet-beg Bašagić završava od ranije započeto pisanje studije *Kratka uputa u prošlost Bosne i Hercegovine (od g. 1463–1850)*. Knjigu je u vlastitoj nakladi publicirao u Sarajevu 1900. godine. Bila je to prva napisana i štampana historija Bosne i Hercegovine osmanskog perioda. Više decenija predstavljala je jedno od značajnijih djela za poznavanje bosanskohercegovačke prošlosti u vrijeme osmanske vladavine. U pisanju ovog djela autor je najviše koristio, prethodno u rukopisu napisanu na osmansko-turskom jeziku, studiju *Tarih-i Bosna* Saliha Sidkija Hadžihuseinovića Muvekkita. U pisanju *Kratke upute* koristio je i druge izvore i literaturu osmanske i zapadne provenijencije. Sve je to naveo u *Predgovoru*.⁵³

Autor je ovo djelo pisao sa ciljem da opiše najznačajnije događaje i ličnosti Bosne od 1463. do 1850. godine. U knjizi je samo na pojedinim mjestima, i to uglavnom pozivajući se na Muvekkita, donosio napomene. Vjerovatno u nastojanju da čitaocu olakša neke podatke, iza tekstualnog dijela donosi *Dodatak* u kome hronološki navodi imena i godine upravljanja bosanskih sandžakbegova, odnosno od 1580. godine i bosanskih beglerbegova. Osim njih, djelimično donosi imena i više hercegovačkih, kliških i zvorničkih sandžakbegova. Na ovom mjestu zvjezdicama označava sve navedene ličnosti koje su porijeklom bile sa prostora Bosne i Hercegovine. Ukupno navodi

⁵² Safvet-beg R. Bašagić, „Najstariji ferman begova Čengića“, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, IX, sv. 3, Sarajevo, 1897, 437–466.

⁵³ S. Bašagić, *Kratka uputa*, 4.

264 bosanska sandžakbega. Među njima su i imena onih ličnosti koje su do 1463. godine dolazile na teritoriju Kraljevine Bosne i osvajali njene istočne teritorije. Međutim, navedene ličnosti do osvajanja srednjovjekovne bosanske države nisu mogle biti na dužnosti sandžakbega, kako se u ovom dijelu navode, jer do sredine 1463. godine nije bilo Bosanskog sandžaka. Dr. Bašagić također navodi i 56 hercegovačkih, 27 kliških i 15 kliških sandžakbegova, kao i imena dvojice (2) mutesarifa.⁵⁴ U napisanoj studiji autor je posebnu pažnju poklonio istaknutijim ličnostima Osmanskog carstva koje su porijeklom bile iz Bosne i Hercegovine. Među takvima bilo je: devet (9) velikih vezira, trojica (3) u zvanju drugog vezira Carstva, 10 vezira sa tri tuga te isti broj admirala i njihovih nasljednika i tri (3) bosanska namjesnika u zvanju bega.⁵⁵

U drugom dijelu *Dodatka* dr. Safvet-beg Bašagić posvećuje pažnju obrazovno-kulturnoj djelatnosti Bošnjaka na orijentalnim jezicima. Pod naslovom *Herceg-Bosna i istočna prosvjeta* daje osnovne podatke o životu i književnom radu devetnaest autora koji su svoja djela pisali na osmansko-turskom, arapskom i perzijskom jeziku. Također samo po imenu navodi i 18 drugih ličnosti, bez davanja bilo kakvih biografskih i bibliografskih podataka.⁵⁶ Sa veće vremenske distance, u ovom djelu može se primijetiti više nedostataka. „Bašagić je mjestimično nekritičan i kao historičar ličan i sujetan“. U knjizi nedostaju mnoge činjenice. „Bašagićevo djelo upravo, bez obzira na sve heurističke nedostatke, sadrži u povijesnim relacijama istinu o postojanju i povijesnoj sudbini jednog naroda, Bošnjaka, i jedne zemlje, Bosne i Hercegovine.“⁵⁷ Vremenom je mnogih nedostataka u ovoj knjizi bio svjestan i autor knjige. U posljednjim godinama života Safvet-beg se žalio prijateljima i kolegama što mu nije bilo suđeno da *Kratku uputu u prošlost Bosne i Hercegovine (od g. 1463–1850)* dopunjenu i popraavljenju, ponovo štampa. Malo je poznato da je više od pola ove knjige, neposredno po izlasku iz štampe Hermann Tausk

⁵⁴ Isto, 177–187.; Philippe Gelez, *Safvet-beg Bašagić*, 318, 321.

⁵⁵ S. Bašagić, *Kratka uputa*, 59, 60.

⁵⁶ Isto, 189–215.

⁵⁷ M. Imamović, *Safvet-beg Bašagić*, 28.

preveo na njemački jezik. Međutim, kako njegovim sadržajem nije bio zadovoljan baron Kutschere, po njegovom naređenju Tausk je prestao sa prijevodom.⁵⁸ Do sada najiscrpnije informacije o knjizi *Kratka uputa* dala je i svojoj doktorskoj disertaciji dr. Lejla Gazić.⁵⁹

U povodu četiri stotine godina dolaska u Bosnu Gazi Husrev-bega, dr. Safvet-beg Bašagić je napisao kraću studiju pod naslovom *Gazi Husrev-beg*.⁶⁰ I u pisanju ove studije dr. Bašagić je koristio dostupne izvore i literaturu. I u ovom djelu je najviše podataka preuzeo od Muvekkita ali i iz *Historije* Ibrahima Alajbegovića Pečevije te *Putopisa* Evlije Čelebije. Sva navedena djela pisana su na osmansko-turskom i nisu bila, kao danas, prevedena na bosanski jezik. Od druge stručne literature autor je koristio podatke iz knjiga Joseph von Hammera, Johanna Wilhelma Zinkeisena kao i Janos Asbothovo djelo *Bosnien und Hercegovina*. Također je uzimao određene podatke iz knjige Vjekoslava Klaića *Povijest Hrvata*. Cilj ove studije bio je da se mlađe generacije Bošnjaka više upoznaju sa Gazi Husrev-begom, najvećim dobrotvorom (*vakifom*) Bosne osmanskog perioda. No, kao i u drugim sličnim djelima, i ovdje je donio više podataka iz narodne predaje. Vjerovatno da je jedan od razloga takvog pisanja bio i utjecaj pisanja historije Muvekkita i Pečevije. „Očito je Bašagić nastojao ukrasiti svoju historiografsku prozu poetskim pasažom postupajući u duhu orijentalnih pisaca koji su u svoje prozno štivo obavezno inkorporirali i poeziju.“⁶¹

U djelu *Gazi Husrev-beg* dr. Bašagić upoznaje čitaoca sa biografskim podacima najpoznatijeg bosanskog namjesnika kao i sa brojnim historijskim događanjima u vrijeme dok je Gazi Husrev-beg u tri navrata od 1521. do 1541. godine bio na dužnosti bosanskog sandžakbega. U pisanju je posebnu pažnju poklonio davanju punih informacijama o brojnim objektima za čiju

⁵⁸ H. Kreševljaković, *Život dr. Safvet-bega*, 273.

⁵⁹ L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 41–69.

⁶⁰ Mirza Safvet, *Gazi Husrev-beg* (u spomen četiristote godišnjice dolaska u Bosnu), „Biblioteka Braće Bašagića“, Naklada knjižare Braće Bašagića, Sarajevo, 1907.

⁶¹ M. Džanko, *Safvet-beg*, 190

izgradnju je dao materijalna sredstva i koje je uvakufio. Pri kraju studije „donio je u prijevodu dijelova Gazi Husrev-begovih vakufnama za džamiju iz 938/1531. i medresu iz 943/1537. godine, sa popisom uvakufljenih objekata, zemljišta, pokretnog imetka i novčanih sredstava za izdržavanje njegovog vakufa.“⁶² O Gazi Husrev-begu i uvakufljenim objektima dr. Safvet-beg Bašagić je pisao prije i poslije ove studije.⁶³

Kao vrstan znalac orijentalnih jezika, dr. Safvet-beg Bašagić je tokom cijelog stvaralačkog rada veliku pažnju poklanjao prevodilačkom radu. Zahvaljujući njegovim prijevodima, mlađe generacije su prvi put bile u prilici da se upoznaju sa velikim pjesnicima i stvaraocima iz Perzije, osmanske Turske, arapskog i uopće muslimanskog svijeta. Među prevedenim djelima bilo je i autora sa ovih prostora koji su svoja književna i naučna djela pisali na jednom od orijentalnih jezika. U tome se posebno isticao Hasan Kafi Pruščak. Među savremenici Hasan Kafi je bio poznat po svojim radovima. Naročitu pažnju savremenika kao i kasnijih generacija privuklo je njegovo djelo *Nizam ul alem*. Prvi put dr. Safvet-beg Bašagić o Hasanu Kafiji Pruščaku piše 1911. godine.⁶⁴ Prijevod njegovog djela objavio je u Glasniku Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini pod naslovom *Temelji mudrosti o uređenju svijeta*.⁶⁵ U *Pregovoru prevodioca* dao je osnovne biografske podatke o autoru, Pruščaku. Na ovom mjestu dr. Bašagić daje i prijedlog da se osnuje društvo sa zadatkom da se prevode djela Bošnjaka i Hercegovaca koji su svoje prozne i poetske radove pisali na arapskom, perzijskom i

⁶² L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 187

⁶³ Mirza Safvet, „Begova džamija“, *Nada*, I, br. 1, Sarajevo, 1895. godine, 9; Dr. Safvetbeg Bašagić, „Život i djela Gazi Husrev bega“, *Napredak*, (hrvatski narodni kalendar), XX/1931. godine, Sarajevo, 1930. godine, 97-101; Dr. Safvetbeg Bašagić, „Život i djela Gazi Husrevbega“, *Novi Behar*, list za pouku i zabavu, IV, br. 2 i 3, Sarajevo, 1930.-1931. godine, 20-22

⁶⁴ Safvet-beg Bašagić, Hasan Kafi el Akhisari (Pruščak), *Bosnische Post*, 23. December 1911., 3-5

⁶⁵ Dr. Safvet-beg Bašagić, „Nizam ul alem“. napisao Hasan Ćafi Pruščak, *Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, XXX, Sarajevo, 1919. godine, sv. 2-3, str. 165-179. Postoji i separatan otisak, str. 1-17

turskom jeziku.⁶⁶ Bašagićev prijevod Kafijinog djela *Usul al-hikam fi nizam al-alam* na bosanski jezik bio je jedini sve do 1983. godine, kada je dr. Amir Ljubović objavio novi prijevod.⁶⁷

Naredno značajno djelo dr. Safvet-bega Bašagića bila je njegova doktorska disertacija koju je sa njemačkog preveo na bosanski jezik. Knjigu je objavio pod naslovom *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*.⁶⁸ U odnosu na prvobitnu verziju, njegov bosanski prijevod ima mala odstupanja tehničke prirode.⁶⁹ Tu se, prije svega, misli na promjenu naslova. Disertacije je odbranjena pod naslovom *Bosanci i Hercegovci na području orijentalne literature*.⁷⁰ Na bosanskom jeziku naslovljena je sa *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*. Po mišljenju kasnijih priređivača ovog djela do odstupanja je došlo usljed autorovog sazrijevanja u novim naučnim spoznajama o kulturnoj baštini Bošnjaka Bosne i Hercegovine.⁷¹ O ovoj promjeni naslova bavilo se više naučnika. Najpotpuniji odgovor dao je akademik Esad Duraković. Po njegovom mišljenju: „Već naslovom ovog djela – **Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti** – Bašagić postavlja temelje u pristupu ovoj književnosti, naznačavajući važne stvari. Prvo, bez obzira na to što je odrednica **islamska književnost** problematična, budući da najprije konotira određivanje književnosti u religijskom smislu, da bošnjačka književnost na orijentalnim jezicima pripada vrlo velikoj **cjelini** u kojoj, dakle, stvaralački participiraju i **etnički** Bošnjaci (i Hercegovci). Metodološka dragocjenost ovakvog naslova – svejedno što izraz **islamska** treba zamijeniti adekvatnijim – sadržina je u naslovu ekspliciranoj tvrdnji da književnost koju su Bošnjaci i Hercegovci stvarali na orijentalnim jezicima pripada

⁶⁶ *Predgovor prevodioca*, 3.

⁶⁷ Hasan Kafi Pruščak, *Izabrani spisi*, Uvod, prevod i bilješke, Amir Ljubović, Fehim Nametak, Sarajevo, 1983, 90–113.

⁶⁸ Prilog kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine, Zemaljska štamparija, Sarajevo, 1912.

⁶⁹ L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 76.

⁷⁰ Isto, 75.

⁷¹ Džemal Čehajić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti od Safvet-bega Bašagića*, Sarajevo, 1912, *Godišnjak*, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za književnost, knjiga VIII, Sarajevo, 1979, 118.

golemom 'sistemu' stvaralaštva koji valja uzeti kao nadnacionalni. Taj lucidni Bašagić je najprije osjetio, a zatim kao istraživač i došao do saznanja – jer ovakav naslov nije u krajnjem izraz predosjećanja ni instinkta, već istraživačkog iskustva i spoznaje – da ta književnost može biti bošnjačka u etničkom i geografskom smislu, budući da su je stvarali Bošnjaci (naravno, i Hercegovci), ali u književnohistorijskom smislu taj korpus stvaralaštva pripada velikoj nadnacionalnoj cjelini koja se kao takva formirala stoljećima i mnoštvom zajedničkih općih odlika, koje su iole upućenom toliko nesporne da ih nije ni potrebno ovdje navoditi.⁷²

Po mišljenju drugih autora, do promjene naslova kao i određene dopune u odnosu na prvobitnu verziju došlo je, najvjerojatnije, i usljed sugestije od mentora prof. dr. Maximiliana Bittnera i dr. Josefa Karabaceka.⁷³ Ovom doktorskom disertacijom dr. Bašagić želio je kazati široj javnosti da je na prostorima Bosne i Hercegovine u osmanskome periodu nauci i kulturi pridavana velika važnost. O tome svjedoče brojni stvaraoci i njihova djela. Zato ih, kako je naglasio, treba uvažavati s jednakom pažnjom kao i druge stvaraoce čija djela su pisana na latinskom ili nekom od evropskih jezika toga vremena.⁷⁴ Osim autora, toga su bili svjesni i njegovi mentori. Već u ocjeni doktorske disertacije naveli su da ovo djelo predstavlja pravo otkrovenje ne samo za orijentaliste na Zapadu nego i za samu Bosnu i Hercegovinu. Ono je, pored edukativnog, imalo i podsticajni značaj za naredne stvaraoce koji budi istraživali kulturnu historiju Bosne i Hercegovine osmanskog perioda. „Ono je ostalo i sve do danas polazna literatura za svako istraživanje u ovoj oblasti“.⁷⁵ Sličnog mišljenja su i drugi autori. Zato je ovo djelo doživjelo nova izdanja.⁷⁶

⁷² Esad Duraković, „Razvoj književnohistorijske i književnokritičke misli u radovima bošnjačkih orijentalista“, u knjizi: Enes Duraković i Fahrudin Rizvanbegović, *Bošnjačka književnost u književnoj kritici, Novija književnost – književna kritika*, knjiga VI, Sarajevo, 1998, 20.

⁷³ M. Džanko, *Safvet-beg*, 155.

⁷⁴ L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 83.

⁷⁵ Dr. Amir Ljubović, *Bašagićeva djelatnost na istraživanju kulturne baštine Bošnjaka na orijentalnim jezicima*, Zbornik radova naučnog skupa „Safvet-beg Bašagić – bošnjačka intelektualna strategija“, Zenica, 1994, 61.; Mr. Salih

U vrijeme kada je radio u Zemaljskom muzeju u Sarajevu, napisao je članak pod naslovom *Najstarija turska vijest o Kosovskom boju*.⁷⁷ U ovom radu kao izvor za navedeni historijski događaj dr. Bašagić daje opis jednog starijeg rukopisa iz svoje biblioteke. Radi se o rukopisu *Iskender-name* (o Aleksandru) koja pada u najstariji osmanski ep. Pisanje ovog rukopisa završeno je 23. 5. 1486. godine. Kako i sam autor navodi, bio je to najskuplji rukopis u njegovoj biblioteci. U radu donosi prijevod Ahmedijine pjesme sa osmansko-turskog na bosanski, a zatim na njemački jezik, uz napomenu da je pjesmu preveo „od riječi do riječi“, nastojeći sačuvati vjerodostojnost historijskih podataka o smrti sultana Murata I.⁷⁸ Time skreće pažnju sa dotadašnjeg mitološkog kazivanja o Bici na Kosovu polju između osmanske vojske sa sultanom Muratom I (1362–1389) i udruženih srednjovjekovnih feudalaca predvođenih knezom Lazarom Hrebeljanovićem. Posebno naglašava da u opisu ovog značajnog historijskog događaja treba konsultirati ne samo zapadne nego i osmanske izvore. Ovim radom želio je korigirati mitološku predstavu o Kosovskom boju.

Dr. Safvet-beg Bašagić je napisao još jedan iz osmanskog perioda, naslovljen sa *Kako se za turske uprave Jugoslavija dijelila na kadiluke (Neposredno pred Bečki rat)*.⁷⁹ Iako napisan kratko, ovo je jedan od pionirskih radova o ovoj temi.

Jalimam, *Bašagić kao historičar*, Zbornik radova naučnog skupa „Safvet-beg Bašagić – bošnjačka intelektualna strategija“, Zenica, 1994, 124.

⁷⁶ Dr. Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti: Prilog kulturnoj historiji Bosne i Hercegovine*, Biblioteka Kulturno nasljeđe Bosne i Hercegovine, izabrana djela, knj. III, „Svjetlost“, priredili: dr. Džemal Čehajić, mr. Amir Ljubović, Sarajevo, 1986, 5–322.; Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, priredila: Lejla Gazić, *Bošnjačka književnost u 100 knjiga*, br. 26, BKZ Preporod, Sarajevo, 2007, 5–415.

⁷⁷ Dr. Safvet-beg Bašagić, *Najstarija turska vijest o Kosovskom boju*, *Glasnik Zemaljskog muzeja*, XXXVI, Sarajevo, 1924, 95–99.

⁷⁸ M. Džanko, *Safvet-beg*, 192.

⁷⁹ *Novi Behar*, list za zabavu i pouku, god. IV, br. 12, Sarajevo, 1930/1931, 177–179.

Pri kraju života štampao je kao posebno izdanje knjigu *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini*.⁸⁰ Povod za Safvet-begovo pisanje o brojnim znamenitim kao i manje poznatim Bošnjacima iz četverostoljetne osmanske vladavine u Bosni i Hercegovini nastao je inicijativom prof. dr. Otona Kučere da se napiše jugoslavenska enciklopedija. Na njenoj izradi za saradnika dr. Kučera je pozvao i dr. Safvet-bega Bašagića koji je predložio da se obuhvati oko 200 ličnosti koje su se nalazile na važnim državnim i vojnim položajima, kao i na brojnim naučnim i kulturnim poljima ljudske djelatnosti. Neposredno poslije toga počeo je o njima pisati kratke enciklopedijske natuknice. No, pri kraju ovog izuzetno interesantnog i korisnog rada došlo je do nesporazuma između kraljevske SANU u Beogradu i JAZU u Zagrebu. U takvoj situaciji dr. Ćiro Truhelka, direktor Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu, „pokrenuo je inicijativu za izradu biografskog rječnika znamenitih Hrvata, Bošnjaka i Hercegovaca u osmanskoj historiji“. U njegovoj izradi predviđeno je da u *Leksikonu* dr. Bašagić donese biografske podatke na osnovu osmanskih izvora, a dr. Truhelka uz dokumente Dubrovačkog arhiva kao i podatke iz izvora zapadne provenijencije. Zbog činjenice da je 1914. godine počeo Prvi svjetski rat, rad na ovom *Leksikonu* je prekinut.⁸¹ Međutim, cijeneći važnost ovog projekta, dr. Bašagić i u ratnom periodu nastavlja rad na pisanju biografija znamenitih ličnosti. Kao rođeni bibliograf nastavlja pisanje i u vrijeme kada kao kustos radi u Zemaljskom muzeju. Intenzivniji rad na ovom djelu nastavlja i pored dvije objektivne poteškoće. Od 1920. godine sve više je bolestan, a zbog materijalnih potreba prodaje svoju privatnu biblioteku. No, ni bolest kao i nedostatak biblioteke iz koje je ranije preuzimao mnoge podatke o brojnim ličnostima o kojima je pisao, nisu ga omeli da nastavi rad. Nove podatke nalazio je u knjigama biblioteke Zemaljskog muzeja gdje je radio kao kustos. Poslije brojnih poteškoća *Leksikon* je objavljen pod naslovom *Znameniti i zaslužni Hrvati*. Djelo je štampano u Zagrebu 1925. godine. Zbog velikog broja grešaka, naročito u

⁸⁰ Izvanredno izdanje Matice hrvatske za godinu 1931, Zagreb, MCMXXXI.

⁸¹ L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 221.

pisanju turcizama, Safvet-beg je bio nezadovoljan.⁸² Međutim, i dalje piše o znamenitim ličnostima. Zbog bolesti nije mogao sam završiti potrebne pripreme. Zato je posljednji dio posla na pripremi za štampu radio zajedno sa književnikom Alijom Nametkom. Tako je na kraju došlo do izdanja posljednjeg većeg Bašagićevog djela *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini*. Međutim, prilikom štampanja izostavljen je Bašagićev *Predgovor*. Umjesto autorovog, izdavač se opredijelio za štampanje *Predgovora* kojeg je napisao predsjednik Matice Hrvatske prof. dr. Filip Lukas. Zbog toga je dr. Bašagić svoj *Predgovor* štampao naknadno.⁸³ Razlog zbog čega mu Matica Hrvatska nije štampala *Predgovor* ostao je nepoznat do sada. No, zajedno sa djelom *Predgovor* je štampan u obnovljenom izdanju koje je priredio prof. dr. Amir Ljubović.⁸⁴ *Predgovor* je interesantan jer u njemu dr. Bašagić, između ostalog, piše: „Uspomene na velike ljude iz moga naroda meni su uvijek bile svete, uvijek ih čuvam kao najdragocjenije amanete. Još kao dječak slušao sam od oca (Ibrahim-bega – prim. m.) predaju o glasovitim Bošnjacima i Hercegovcima, koji su se istaknuli kao vrlji junaci, mudri državnici, veliki učenjaci i vrsni pjesnici.“⁸⁵ Ovo djelo, zajedno sa *Predgovorom* Bašagićevim i Filipa Lukasa, objavljeno je u ediciji *Bošnjačka književnost u 100 knjiga*.⁸⁶

Autor je u ovoj knjizi donio osnovne podatke o 648 Bošnjaka. Podatke o njima preuzeo je iz više djela koja su pisana na orijentalnim i zapadnim kao i jezicima južnoslavenskih naroda.⁸⁷ Time je pokazao znanstvenu ozbiljnost i širinu kao nijedan autor sa ovih prostora prije njega. Zahvaljujući dr. Bašagiću i njegovoj knjizi, u narednim decenijama su mnogi znanstvenici monografski ili u kontekstu svojih radova obradili

⁸² Isto, 222.; M. Džanko, *Safvet-beg*, 187.

⁸³ Dr. Safvet-beg Bašagić, *Predgovor* (za djelo *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci u Turskoj carevini, Napredak*, Hrvatski narodni kalendar XXII/1933, Sarajevo, 1932, 53–59.

⁸⁴ L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 223.

⁸⁵ Dr. Safvet-beg Bašagić, *Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti*, Sarajevo, 1986, 9.

⁸⁶ Priredila Lajla Gazić, BZK „Preporod“, br. 26, Sarajevo, 2007, 417–606.

⁸⁷ Više o tome vidi u knjizi: L. Gazić, *Naučno i stručno djelo*, 223–231.

jedan dio značajnijih ličnosti i njihovih radova koji se navode u ovom djelu. Među njima se počelo više pisati o Gazi Husrev-begu, Mehmed-paši Sokoloviću, braći Morićima, Husein-kapetanu Gradašćeviću te mnogim drugima. Nažalost, i do sada je ostao relativno veliki broj ličnosti o kojima je dr. Bašagić pisao, a koji zaslužuju veću naučnu pažnju.⁸⁸ Među njima je i Abdullah-paša Teftedarija, koji je kao rođeni Sarajlija odbio Portino naređenje da Pounje preda Austrijskoj monarhiji 1785. godine. Po predanju, on je, ispijajući čašu otrova koju je dobio iz Carigrada, uz prijetnju da – ako odbije izvršiti predaju navedenog bosanskog teritorija – izvrši samoubistvo, navodno izgovorio čuvenu rečenicu: *Baş vererum, bir taş vermem – I glavu ću svoju dati, al' kamena jednog ne dam.*⁸⁹ O ovoj kao i drugim ličnostima te brojnim stvaraocima na svim poljima ljudske djelatnosti i dalje se nedovoljno zna.⁹⁰

Osim historijskih radova i studija, o temi osmanskog perioda Bosne i Hercegovine dr. Safvet-beg Bašagić je u svojim brojnim književnim djelima pisao o historijskim događajima i ličnostima. U svima njima ima manje više i historijskih činjenica i pouke. Među takvim djelima su iz proze: *Abdulah paša*,⁹¹ *Pod Ozijom ili krvava naknada*,⁹² te poezije: *Divane Hustev-paša*,⁹³ *Osvajanje, Kanjiže*,⁹⁴ *Smrt Mahmut-paše Hrvata*,⁹⁵ *Prokletstvo Džela-paše*,⁹⁶ *Pogibija Smail-age Čengića*,⁹⁷ *Mehmed-paši*

⁸⁹ S. Bašagić, *Kratka uputa*, 110/111; *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci*, 330.

⁹⁰ U proteklom periodu više znanstvenika, među kojima su: Lamija Hadžiosmanović, Fehim Nametak, Esad Duraković, Amir Ljubović, Behija Zlatar i drugi, napisali su i objavili više monografija i radova o jednom broju ličnosti koje je dr. Safvet-beg Bašagić naveo u knjizi *Znameniti Hrvati, Bošnjaci i Hercegovci*.

⁹¹ Dramski spjev u 4 čina iz XVIII stoljeća. Iz bosanske prošlosti. Vlastita naklada, Sarajevo, 1900, 57.

⁹² Dramski spjev iz XVI vijeka u 3 čina (5 slika), Vlastita naklada, Sarajevo, 1905, 64.

⁹³ *Bošnjak*, 1/1891, Sarajevo, 1891, br. 8, 4.

⁹⁴ Isto, br. 21, 1; br. 22, 1-2; br. 23, 1-2; br. 25, 1-2 (nezavršeno).

⁹⁵ Prosvjeta, Zagreb, 1894, 2/1894, 16, 498–499.

⁹⁶ Pjesnička pripovijest, *Mearif* (kalendar), god. I, Sarajevo, 1312 (1894–1895).

⁹⁷ Isto, 65–66.

*Velokomu*⁹⁸ i druge. Osim do sada navedenih knjiga, članaka i osvrtu, dr. Safvet-beg Bašagić je u toku svog plodnog i višedecenijskog rada o temi iz historije osmanskog perioda napisao i objavio sljedeće radove: *Mahmud paša*,⁹⁹ *O bosanskom plemstvu*,¹⁰⁰ *Begova džamija*,¹⁰¹ *Gazi Osman-paša*,¹⁰² *Rustem-paša Skradinac*,¹⁰³ *Pečevi Ibrahim-paša Alajbegović*,¹⁰⁴ *Isa-beg*,¹⁰⁵ *Jahjapašići*,¹⁰⁶ *Malkoči*,¹⁰⁷ *Memibegović* *Đakovački*,¹⁰⁸ *Čengići*,¹⁰⁹ *Patareni i islam*,¹¹⁰ *Dvije vakufname Mehmed-paše Sokolovića*,¹¹¹ *Mustaj-paša Sokolović*¹¹² i drugi.¹¹³

Gledajući sa ove vremenske distance, može se kazati da se u historijskim radovima dr. Bašagića o nekim historijskim događajima i ličnostima gledalo nekritički, a autor je u njima unosio i svoju subjektivnost. Također je u pojedinim radovima prisutna određena doza romantizma. No, kada se uzme u obzir da su na to utjecali vrijeme i mjesto života i rada dr. Safvet-bega Bašagića kao i njegova objektivna mogućnost uvida u arhivsku građu, onda se može kazati da je bio u duhu vremena u kome je živio i radio. S pravom se nameće izjava akademika Hamdije Kreševljakovića da je za znanost velika šteta što je dr. Bašagić ušao u politiku upravo kada je trebalo da prema ranijem planu ode na Zagrebačko sveučilište gdje bi osnovao katedru za orijentalne

⁹⁸ *Nada*, br. 5, 9, 131–132, Sarajevo, 1899.; *Novi Behar*, 7, 34, 19, 21, 327–328, Sarajevo, 1933.

⁹⁹ *Bošnjak*, god. 1, br. 14, 1-2; br. 15, 1-2, br. 16, 1-2, Sarajevo, 1891.

¹⁰⁰ Isto, god. 4, br. 5, 1-2, Sarajevo, 1894.

¹⁰¹ *Nada*, god. 1, br. 1, 8-9, Sarajevo, 1895.

¹⁰² *Behar*, god. 1, br. 1, Sarajevo, 1900–1901.

¹⁰³ Isto, god. 9, br. 10, 161–162, Sarajevo, 1908–1909.

¹⁰⁴ *Zeman*, god. 1, br. 10, 2-3, Sarajevo, 1911.

¹⁰⁵ Isto, 1, 3.

¹⁰⁶ *Obrana*, god. 1, br. 11, 2, Sarajevo, 1920.

¹⁰⁷ Isto, br. 12, 2.

¹⁰⁸ Isto, br. 12, 2.

¹⁰⁹ Isto, br. 22, 2-3.

¹¹⁰ *Gajret*, 11/1927, 12, Sarajevo, 1927, 178–179.

¹¹¹ *Novi Behar*, 4/1930–1931; 22/23, 325–326.

¹¹² *Gajret*, 8/1924, 3, 45–46; 4, 60–61.

¹¹³ Najpotpuniju bibliografiju svih radova dr. Safvet-bega Bašagića donio je dr. Muhsin Rizvić u knjizi *Safvet-beg Bašagić*, Izabrana djela, knj. II, Sarajevo, 1971, 255–279.

jezike. Njegov dolazak na mjesto predsjednika bosanskog Sabora je to onemogućio. Kasnije Safvet-begovo zaposlenje u Zemaljskom muzeju Bosne i Hercegovine u Sarajevu davalo je nadu da nastavi sa naučnom djelatnosti. Međutim, bolest koja se pojavila još u ranoj fazi života usporila je njegov naučni rad.

Kao vrstan poznavalac arapskog, osmansko-turskog i perzijskog te njemačkog jezika, dr. Bašagić je osvijetlio mnoga pitanja iz sasvim novog ugla. U tome je i vrijednost njegovih historijskih djela iz osmanskog perioda. Mnoga pitanja dr. Bašagić je samo dotaknuo ili napomenuo, ostavljajući dolazećim osmanistima da nastave odgonetnuti skrivena i zaboravljena značenja bošnjačke i bosanskohercegovačke prošlosti.¹¹⁴ Svima onima koji su došli poslije Safvet-bega bilo je lakše jer, iako nisu mnoge značajne teme potpunije obrađene, Bašagićevim radovima su nagovještene i postajale vidljivije. Reisul-ulema Džemaludin Čaušević u povodu Bašagićeve smrti napisao je: „Mi smo takovi, ne umijemo cijeniti i štovati svoje odlične muževe kako treba. Probudimo se istom kad nam ga smrt ugrabi.“¹¹⁵

¹¹⁴ H. Kreševljaković, *Život Dr. Safvet-bega*, 274.

¹¹⁵ Džemaludin Čaušević, *Merhum dr. Safvet-beg Bašagić*, Novi Behar, list za pouku i zabavu, godina VII, br. 19-21, Sarajevo, 1. maja 1934. godine, 271.